

Osvrt na englesku modu 16. stoljeća i interpretacije kostima

Ozana Gabriel* i doc. dr. sc. Katarina Nina Simončić**

**Studentica diplomskog studija Kostimografije na Tekstilno tehnološkom fakultetu / kolegij: Povijest odijevanja III*

*** Zavod za dizajn tekstila i odjeće, Tekstilno tehnološki fakultet, Sveučilište u Zagrebu,*

Prilaz baruna Filipovića 28a, Zagreb 10000.

e-mail: nina.simoncic@ttf.hr

Sažetak

U ovom radu bavim se istraživanjem i analizom kostima, a koji se temelje na knjizi „Druga sestra Boleyn“ (2007.), autorice Phillipe Gregory. Istraživanje je prvi korak u procesu osmišljavanja kostima, a ovo koje slijedi bazirano je na proučavanju povijesnih figura i događaja, načina života i odijevanja u danom vremenu i prostoru. Istraživanje se temelji i na proučavanju likovnih izvora, te njihovoj usporedbi s kostimografskim rješenjima u suvremenim filmskim ostvarenjima.

Ključne riječi: 16. stoljeće, moda, Engleska, kostim

1. UVOD

Kao temelj za ovaj rad poslužila je knjiga „Druga sestra Boleyn □ II. dio“ (2007.), autorice Phillipe Gregory. Spomenuti roman temelji se na stvarnim likovima i događajima, te je ovaj rad prvenstveno istraživanje povijesnih činjenica i likova na kojima se priča bazira. Iako su likovi stvarne povijesne figure, roman „Druga sestra Boleyn“ najtočnije bi bilo opisati kao povijesnu fikciju. Priča prati život na dvoru za vrijeme vladavine Henrika VIII., iz perspektive Mary, druge sestre Boleyn. Mnogi su povjesničari oštro osudili ovaj roman zbog brojnih povijesnih netočnosti i manjkavosti koje su pripisali nedostatku istraživanja, no smatram da je autorica modificirala likove i događaje kako bi odgovarali zamišljenoj fabuli. Iako je glavna protagonistica u knjizi manje poznata sestra Mary Boleyn, ovdje se ipak fokusiramo na Anne Boleyn.

Kao jedan od važnijih izvora poslužila mi je knjiga povjesničarke Alison Weir, „Šest žena Henrika VIII.“ (2014.), koja kao sinteza različitih povijesnih izvora donosi brojne informacije o životima i odnosima likova bitnih za ovo istraživanje, no i opise odjeće i rituala vezanih uz odijevanje. Ovo djelo poslužilo je kao osnovni izvor informacija o Anne Boleyn, uz internetsku stranicu www.theanneboleynfiles.com. Knjiga „Živjeti u kući: stanovanje, prehrana i odijevanje u novovjekovnoj Europi (1500.-1800.)“ (2006.), autorice Raffaella Sarti, jedan je od izvora korišten kod istraživanja o odjeći perioda. Djelo se bavi interdisciplinarnim povijesnim istraživanjem štoobuhvaća niz segmenata iz života, poglavito običnog puka, ali i spoznaje o odjeći, te o životu visokih slojeva društva.

U istraživanju odjeće perioda korištena je i knjiga autora Jamesa Lavera „Costume and fashion: A Concise History, Thames & Hudson World of Art“ (2012.), koja se u svome pregledu povijesnog kostima dotiče i samog Henrika VIII. Smatrala sam da istraživanje koje prethodi analizi kostima ne treba biti vezano isključivo uz odjevni kontekst. Stoga se uz pomoć dokumentarnih filmova, kao što su „Helen Castors Medieval Lives: Birth, Marriage, Death“ (2013.), „Inside the body of Henry VIII.“ (2010.) i „The Time Traveller's Guide to Elizabethan England: a handbook for Visitors to the Sixteenth Century“ (2012.), ovaj rad osvrće i na običaje te način života likova. Kostim mora ocrtavati samu srž lika, te u simboličnom smislu tvoriti jasan znak koji će publika prepoznati kao vizualno čitak, stoga će ovdje biti analizirana i kostimografska rješenja u suvremenim filmskim ekranizacijama, a koje prikazuju likove iz spomenutog romana. Naglasak je stavljen na kostimografska rješenja iz filma „Anne of Thousand Days“ (1969.), kostimografkinje Margaret Furse, za koja je ova autorica nagrađena prestižnom nagradom „Oscar“. Kostimi u filmu odišu stanovitom teatralnošću, kao i scena koja u pojedinim kadrovima podsjeća na pozornicu s veličanstvenim kulisama. Dio ovoga rada posvećen je i Henriku VIII., najpoznatijem monarhu dinastije Tudor te njegovom doprinosu modi.

1. RAZRADA LIKA: ANNE BOLEYN

Popularna fikcija je stvorila sliku Anne kao ambiciozne i uporne žene koja ne preže ni pred čime da bi došla do svog cilja i postala kraljicom. No, da bismo ušli u samu srž njenog lika potrebno je detaljno istražiti činjenice o njenom životu.

Anne Boleyn, rođena je Norfolku (Blickling), bila je kći prvog grofa od Wiltshirea, Thomasa Boleyna i njegove supruge Lady Elizabeth Howard. Iako datum i godina nisu poznati, spekulacije su brojne, no nema pouzdanih povijesnih podataka koji bi potkrijepili razna nagađanja. Mnogi povjesničari su smjestili njeno rođenje između 1501. i 1509. godine, no u raznim izvorima nalazim i na pretpostavku da je rođena krajem 15. stoljeća. Uz pretpostavku da je u kasnim dvadesetima pogubljena, točnije nešto prije svog 29. rođendana, njezino rođenje možemo smjestiti 1507. godinu, krajem svibnja ili početkom lipnja, no neki povjesničari se ne slažu s tom teorijom, jer kako tvrde, 1513. godine Anne je služila na dvoru u Bruxelessu, što ne bi mogla kao šestogodišnja djevojčica. Zato je godina 1501. uzeta kao referentna u većini izvora. Njeno srednje ime bilo je Mary, no u tom se periodu nisu koristila srednja imena u svakodnevnom govoru te nije postojao standardizirani način pisanja, stoga u literaturi nalazimo različite načine pisanja njenog prezimena, kao što su Bullen, Buleigne, Boullan, Bulleyne i slično.

Slika 1. Dvorac Hever, Kent

Anne je odrasla u dvorcu Hever, u Kentu uz sestru Mary i brata Georgea, za koje se također ne zna točno vrijeme rođenja. Pretpostavka je da je Mary bila starija od Anne te je procijenjeno da je rođena 1499., a George oko 1504. godine.

Anne dolazi iz obitelji koja, osim povezanosti s vrlo cijenjenom obitelji Howard, spada u potomke kraja Edwarda I, no njeni su pretci ipak bili obični trgovci vunom. Školovanje je bilo vrlo bitan faktor u njenom djetinjstvu. Godine 1513. Anne odlazi na dvor austrijske nadvojvotkinje Margaret, kćeri Maximilliana I. rimskog cara, gdje stječe širok spektar obrazovanja uz svoje tutore. Osim osnova poput pisanja, čitanja, povijesti i aritmetike Anne je također usavršila vještine poput plesanja, pjevanja, vezenja, kartanja no i sokolarenja, lova i streljaštva. Uobičajeno je bilo da djevojčice moraju imati barem 12 godina kako bi imale ovakvu čast, no Anne je možda bila i mlađa, jer ju je nadvojvotkinja od milja zvala „*la petite Boulin*“¹. Ovaj se naziv mogao odnositi na njene godine, ali i na krhku građu, a čini se da je Anne toliko impresionirala nadvojvotkinju Margaret da je možda i kao mlađa djevojčica dobila čast boraviti na njenom dvoru. Pod okriljem Margaret, Anne se školovala i u Nizozemskoj, a Margaret je za nju imala samo riječi hvale.

U to vrijeme njen otac Thomas Boleyn bio je cijenjen na Engleskom dvoru te miljenik kralja Henrika VII. Zahvaljujući tom odnosu, 1514. Anne odlazi na francuski dvor kako bi dvorila princezu Mary, kćer Henrika VII., koja se trebala udati za kralja Louisa XII. Anne se zadržala na francuskom dvoru gotovo sedam godina kao počasna dvorska dama kraljice Mary te kasnije kraljice Claude, gdje je usavršila svoje znanje plesanja i lijepog ponašanja.

Za njenog boravka u Francuskoj u njoj se probudio interes za umjetnost i modu, a imala je i osobitu strast za kartanjem i kockanjem. Osim interesa za poeziju, Anne je proučavala literaturu o religiji, što je kasnije rezultiralo promišljanjem o crkvenim reformama. Uz to što je stekla zavidno obrazovanje, Anne je na francuskom dvoru naučila koketirati poput prave Francuskinje te je osvajala svojim šarmom. Iako je opisivana kao draga i vesela djevojka, Anne je bila vrlo temperamentna i svojeglava.

2. LIKOVNI IZVORI I OPISI: ANNE BOLEYN

O izgledu Anne Boleyn danas znamo vrlo malo, na osnovu nekoliko opisa njenih suvremenika. Naime, ne postoji portret iz vremena njenog života koji je preživio do danas, no postoje razni kasnije nastali prikazi koji nam mogu pomoći da si donekle vizualiziramo njezin lik. Danas najpopularniji takvi prikazi nalaze se u National Portrait Gallery u Londonu te u dvorcu Hever u Kentu.

¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Anne_Boleyn

Slika 2. Portret Anne Boleyn koji se nalazi u NPG

Slika 3. Portret koji se nalazi u dvorcu Hever

Prvi portret prikazan na slici 2, datira iz kasnog 16. stoljeća, za vladavine njene kćeri Elizabete I., a autor je nepoznat. Poštovatelji ovoga portreta kao argumente navode odjeću koja odgovara periodu, koja je vidljivo ukrašena i upotpunjena kapuljačom francuskog stila. Drugi portret (slika 3) nalazi se u dvorcu Hever u Kentu te je poznat pod nazivom *The Hever rose portrait*, a autor je također nepoznat. Na oba portreta odjeća je gotovo identična te neki povjesničari smatraju da je desni nastao po uzoru na lijevi, dočim drugi ukazuju na mogućnost da su oba nastala po uzoru na izgubljeni portret iz vremena njenog života.

U nedostatku istraživačke građe, ne možemo se ne zapitati da je li postojao portret Anne Boleyn iz vremena kada je bila kraljica, baš poput onih veličanstvenih Henrikovih koje je naslikao Hans Holbein mlađi. Koliko nam je danas poznato, Holbein je u više navrata radio za Anne Boleyn te je za nju osmišljavao i projektirao nakit i knjige, no i postolje za njenu krunidbenu ceremoniju, te fontanu koja je bila poklon njezinom suprugu, Henriku VIII. tako da se može zaključiti da ju je osobno poznao. Iako postoje Holbeinove skice dama iz njezinih dvorskih krugova te razni portreti njenih suvremenika, ipak ne postoje čvrsti dokazi, već samo pretpostavke, koje nas navode na vjerovanje u postojanje njezinog portreta. S obzirom na to da su mnoge njezine osobne stvari uništene nakon njenog pogubljenja, za vjerovati je da su i svi njeni portreti također uništeni. No povjesničari i dalje polemiziraju oko dvije Holbeinove skice.

Slika 4. *Portret nepoznate žene, Hans Holbein mlađi, Royal Collection*

Slika 5. *Portret nepoznate žene, Hans Holbein mlađi, British Museum*

Oba portreta naslikao je Hans Holbein mlađi, a natpisi na portretima pridodani su naknadno. Na prvome se nalazi natpis „Anna Bolleyn Queen“, a na drugom „Anne Bullen decollata fuit Londini 19 May 1536“.² Povjesničari tvrde da je na prvome portretu natpis dodao Sir John Cheke, tutor Edwarda VI., koji je na dvor pristigao uz pomoć financijske podrške same Anne Boleyn. S obzirom na to da ju je osobno poznao, mala je vjerojatnost da bi pogriješio u identifikaciji. No, ako se usredotočimo na odjeću, primijetit ćemo da je na portretu prikazana vrlo ležerno odjevena žena, koja je upravo u fazi razodijevanja.

Oglavlje *coif*³ te jednostavna *chemise*⁴ haljina i ogrtač s krznom daju dojam da se osoba sprema za spavanje, te je upitno bi li kraljica Engleske htjela biti ovjekovječena u ovakvom izdanju. Neki povjesničari argumentiraju da bi si upravo samo žena vrlo visokog društvenog položaja mogla dopustiti da bude ovako prikazana.⁵ Osim toga, žena na slici ima vidljiv podbradak te svijetlu kosu, što je kontradiktorno onodobnim opisima njenog izgleda.

Na drugi portret natpis je dodao češki umjetnik Wenceslaus Holler kasnih 1630-ih, te ne postoji ništa što bi sa sigurnošću ukazivalo na njegovu točnost. Laički gledano, usporedbom ovih dvaju portreta, dolazim do zaključka da su na prikazima dvije potpuno različite žene. Lijevi portret prikazuje plavokosu ženu, svijetlih obrva s vidljivim podbratkom, a desni ženu izduženijeg lica, tamnije kose i obrva, s klasičnim engleskim *gable hood* oglavljem.

Opise Anne s podbratkom nalazimo na nekoliko mjesta. Spominje se u negativnom kontekstu u anonimnom opisu njene krunidbene ceremonije, u kojem je opisana oteklina ispod njenog vrata nalik guši te izobličeni madež. U istim se spisima spominje

² *Anne Bullen decollata fuit Londini 19 May 1536*-Anne Boleyn je dekapitirana u Londonu 19. maja 1536.
http://www.arthistorynews.com/articles/894_Anne_Boleyn_regains_her_head

³ *Coif* - oglavlje zastupljeno u srednjem vijeku i renesansi kod oba spola i djece, pokrivalo je kosu gotovo u potpunosti te se često vezalo ispod brade. Nosilo se ispod kapuljače ili kacige te kao noćno oglavlje. Stupanj okićenosti bio je pokazatelj društvene klase.
http://www.fashionencyclopedia.com/fashion_costume_culture/Early-Cultures-Europe-in-the-Middle-Ages/Coif.html

⁴ *Chemise*- dio donjeg rublja izrađen od pamuka ili lana poznat i kao *smock*, kod viših slojeva društva bio je dekoriran vezovima

⁵ <http://www.theanneboleynfiles.com/anne-boleyn-portraits-which-is-the-true-face-of-anne-boleyn/>

i da je Anne na svojoj krunidbi odjenula haljinu s prikazima jezika koji su probušeni čavlima, kako bi upozorila što slijedi onima koji joj se protive.⁶

Taj je anonimni opis vjerojatno poslužio Nicolasu Sanderu, koji je gotovo pola stoljeća nakon njene smrti dao detaljan opis njenog izgleda: „Anne Boleyn bila je relativno visokog rasta, crne kose i ovalnog lica žućkastog tena, kao da pati od žutice. Nedostajao joj je zub ispod gornje usne te je na desnoj ruci imala šest prstiju. Imala je veliku izraslinu ispod vrata, i da bi sakrila tu ružnoću, nosila je haljine visokih ovratnika koje su pokrivala vrat. U tome su ju slijedile dvorske dame koje su također nosile visoke ovratnike, iako su imale naviku otkrivanja vrata i gornjeg dijela grudi. Bila je lijepa za vidjeti, imala je lijepa usta“.⁷

Kao važnu figuru u crkvenoj reformaciji, Anne su često pokušavali ocrniti te ovakvim opisima prikazati gotovo monstroznom i nakaznom. U svrhu katoličke propagande vrlo lako se njezin, po prirodi nešto tamniji ten, pretvorio u posljedicu bolovanja od žutice, pokoji madež u deformiranu izraslinu, a eventualna naznaka podbratka u gušu uzrokovanu tuberkulozom. Ovakvi opisi svakako idu u prilog mitovima o tome da je Anne bila vještica koja je začarala kralja i navela ga na njemu nezamisliva djela.

Visoki ovratnici kakvi su opisani u tekstu pojavljuju se tek kasnije te kulminiraju u modi elizabetanskog perioda, kada se također spominju u anti-protestantskoj propagandi protiv Elizabete I. koja je, kako navode, visokim ovratnicima skrivala adamovu jabučicu i svoj stvarni muški identitet. Doduše, pjesnik Thomas Wyatt koji ju je vrlo dobro osobno poznao i svojedobno bio jedan od njenih udvarača, opisuje sitnu deformaciju u vidu „nokta koji je rastao postrance na jednom od prstiju“,⁸ koje je ona bila itekako svjesna te ga je skrivala predugim rukavima.

Sasvim je sigurno da osoba gore navedenih fizičkih svojstava ne bi uspjela očarati vrlo praznovjernog kralja, niti bi bila dobrodošla kao dvorska dama Katarine Aragonske. Dvorske dame morale su biti oku ugodnog izgleda te navedeni opisi stoga sigurno nisu točni.⁹

Iako nije imala šest prstiju i gušu, ipak izgled nije bio njezin glavni adut. Njezin omiljeni svećenik, John Barlow, opisao ju je kao „prihvatljivo dobrog izgleda“,¹⁰ te nam je jasno da takav opis, od strane njoj bliske osobe, ukazuje na to da u svom vremenu nije bila smatrana ljepoticom. Opis venecijanskog ambasadora Francesca Sanuta iz 1532. glasio je ovako: „...nije jedna od najljepših žena na svijetu. Srednje je visine, tamnog tena, dugog vrata, širokih usta, grudi ne previše istaknutih, i zaista nema ništa doli kraljeve velike želje, a njene oči, koje su crne i prekrasne...“,¹¹ među rijetkim je opisima tog vremena. Francuski pjesnik i diplomat Lancelot de Carle opisuje ju riječima: „prelijepa, elegantne figure“,¹² te također spominje njene oči: „kojima se znala dobro koristiti. Zapravo, njihova moć je bila tolika da su joj mnogi muškarci postali privrženi“. ¹³ Anne je imala i tako dugu kosu da je na njoj mogla sjediti. Iz navedenih opisa možemo zaključiti da se Anne nije uklapala u renesansni kanon ljepote koji je veličao plavokose i plavoooko kraljice, blijede puti.

Ostale Henrikove ljubavnice za koje znamo, Elizabeth Blouth i Mary Boleyn, bile su zaista prave engleske ruže te su za tadašnje standarde smatrane ljepšima od nje. Osim toga, uz plavokose su se žene vezale određene osobine. One su smatrane veselima, naivnima i povodljivima, što je također bila prednost u vremenima kada se ženska inferiornost spram muškarca smatrala neupitnom.

⁶ <http://thecreationofanneboleyn.wordpress.com/2011/10/03/the-anne-boleyn-myth-buster-1/>

⁷ <http://onhetudortrail.com/Blog/anne-boleyn/anne-boleyns-appearance-demeanour/>

⁸ (Weir 2014: 132)

⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=MSYvhIUSikE>

¹⁰ <http://englishhistory.net/tudor/annedesc.html>

¹¹ <http://englishhistory.net/tudor/annedesc.html>

¹² <http://onhetudortrail.com/Blog/anne-boleyn/anne-boleyns-appearance-demeanour/>

¹³ (Weir 2014: 131)

Jedini prikaz Anne Boleyn iz vremena njezinog života nalazi na novčiću s njenim portretom iz 1534. godine koji sadrži njen poznat moto *Most Happi Anno*. Novčić je nažalost oštećen te ne možemo vidjeti detalje, osim da ima visoke jagodične kosti i izduženo lice, kao i njezina kći, te na prikazu kao prava Engleska kraljica ima englesku kapuljaču na glavi.¹⁴

Slika 6. Novčić s portretom Anne Boleyn iz 1534.

Treba spomenuti i prsten koji je Elizabeta I. dala izraditi 1574. godine, koji sadrži dvije minijature. Jedna od minijatura sasvim sigurno prikazuje nju samu, a za drugu se pretpostavlja da bi mogla bit prikaz njezine majke. Povjesničari se oslanjaju na odjeću koja odgovara periodu te ukusu Anne Boleyn, no i već spomenutom ovalnom licu i visokim jagodičnim kostima. Simbolično je i to da Elizabeta nije skidala ovaj prsten sve do svoje smrti.

¹⁴ <http://www.youtube.com/watch?v=MSYvhIUSikE&list=PLF146C0898B77BE0C>

Slika 7. Prsten Elizabete I., koji sadrži dvije minijature

Postoje i navodi da je izvjesni Lord Lumley 1590. godine posjedovao njen portret u punoj veličini, ali mu se 1773. gubi svaki trag.¹⁵

3. LIKOVNI IZVORI I OPISI: HENRIK VIII

Iako ga danas doživljavamo kao nemilosrdnog tiranina koji je dao smaknuti dvije svoje supruge, te kao pretilog, objiesnog i neuračunljivog vladara kakav je bio pred kraj svog života, Henrik je ostao zapamćen i kao najveći monarh Engleske koji je svojedobno bio poznat po svojoj izrazito ugodnoj vanjštini.

Venecijanski diplomat Pasqualigo 1515. opisao je njegov izgled u pismu: "Njegovo Veličanstvo najzgodniji je vlastodržac kojega sam ikada vidio, natprosječne visine i izrazito lijepih listova. Njegov ten vrlo je lijep i svijetao, a kosa crvenkastosmeđa kratka i ravno počesljana, po francuskoj modi. Lice okruglo i toliko lijepo da bi pristajalo lijepoj ženi, a vrat vrlo dugačak i jak".¹⁶ No to nije jedini opis koji veliča njegov izgled. Venecijanski ambasador Giustiniani, 1519. ga je opisao riječima: "Njegovo Veličanstvo ima dvadeset i devet godina i izuzetno je zgodan, priroda mu nije mogla bolji izgled podariti. Mnogo je zgodniji od bilo kojeg kršćanskog vladara, posebice od kralja Francuske, vrlo je lijep te je njegova građa izuzetnih proporcija".¹⁷

¹⁵ <http://www.theanneboleynfiles.com/anne-boleyn-portraits-which-is-the-true-face-of-anne-boleyn/>

¹⁶ http://www.historylearningsite.co.uk/henryviii_description.htm

¹⁷ (Weir 2014: 70)

Kao što vidimo na portretu na slici 8 Henrik je svojedobno imao bradu, koju je pustio po uzoru na francuskog kralja Francisa I., te se okladio s njim da će je imati dok se ponovno ne susretnu, no ipak ju je uklonio jer se to nikako nije sviđalo njegovoj tadašnjoj supruzi Katarini, zbog čega su gotovo nastali javni neredi u francuskoj. Za razliku od Katarine, Anne je voljela kada je Henrik imao bradu.

Slika 8. Joos Van Cleve; portret Henrika VIII., cca 1531., Burghely House Collection

Henrik je zbilja bio nadprosječno visok čovjek za tadašnje standarde o čemu nam govori i njegov kostur koji je visine 187 cm. Na početku svoje vladavine bio je mišićav i krupan te su njegovi listovi zaista smatrani izuzetno lijepima. Njegova jaka konstitucija pomogla mu je da preboli vodene kozice i malariju, bolesti od kojih su za epidemija u njegovo vrijeme mnogi umirali.

4. UTJECAJ NA MODU

Utjecaj koji je Anne Boleyn imala na modu neporeciv je. Sam Nicloas Sanders koji je o njoj govorio u iznimno negativnom kontekstu, zapisao je kako su je u Francuskoj smatrali „zrcalom mode“, a Lancelot de Carles opisuje ju kao toliko ljupku da djeluje poput rođene Francuskinje.¹⁸ Kako bismo razumjeli njenu ulogu u ovom kontekstu, bitno je reći osnovno o ženskoj modi na engleskom dvoru.

Ženska moda bila je mnogo jednostavnija od muške koja je na dvoru Henrika VIII. kulminirala u svoj svojoj raskoši. Silueta se odlikovala stožastim oblikom suknje omogućenim *fartingale* podsuknjama, koje su bile izrađene od drveta te su bile vrlo teške i otežavale kretanje dama. Gornji haljetak, *kirtle* činio je bazu ženske odjevne kompozicije, a preko njega se odijevao još jedan haljetak koji je bio od bogatijeg materijala te rafiniranije ukrašen. Rukavi su s vremenom bujali, no na engleskom dvoru bili su specifično oblikovani te su u području ramena bili usko pripijeni, postepeno se šireći u zvonolik oblik. Zvonoliki dio rukava je često bio od drugačijeg materijala ili u kontrastnoj boji u odnosu na haljetak, a nerijetko je bio sačinjen od krzna risa, samura ili

¹⁸ (Weir 2014: 131)

vuka. Ispod zvonolikih rukava umetao se mobilni dio rukava koji je bio bogato ukrašen i prorezan, koji možemo vidjeti na slici 10. Prorezivanje u ženskoj modi možemo vidjeti u puno manjoj mjeri nego u muškoj.

Izrezi na haljinama su bili četvrtastog oblika te su bili dovoljno nisko pozicionirani da su otkrivali rub *chemise* haljine koja je bila dio donjeg rublja. Iako su se korzetima negirale grudi, na nekoliko portreta iz tog vremena ipak vidimo naznake podignutih bujnih grudi koje su tada bile poželjne kao i nešto punija figura.

U razdoblju Tudora žene su pokrivale kosu oglavljljima, jer se žena raspuštene kose smatrala ženom upitnog morala. Klasičnu englesku kapuljaču ili *gable hood* koja je oblikom podsjećala na Tudorske prozore, možemo vidjeti na raznim portretima Katarine Aragonske. Bilo je to jednostavno šiljasto oglavlje koje je uokvirivalo lice, podstavljeno uštirkanom tkaninom kako bi zadržalo svoj kruti oblik, s velom na stražnjoj strani koje je u crnoj boji popularizirala 20-ak godina ranije Elizabeta od Yorka. Ispod engleskog stila kapuljače često se za hladnih dana nosilo jednostavno *coif* oglavlje koje možemo vidjeti na slici 5. Katarina je došavši na prijestolje prihvatila englesku modu te se ovaj tip oglavlja tradicionalno veže uz nju, koja je svoj novonastali identitet engleske kraljice često simbolično pokazivala kroz odjeću.

U određenim ceremonijalnim prilikama kraljica bi nosila raspuštenu kosu i krunu ili dijamem, a to je zasigurno bio zadivljujuć prizor posebice kada je riječ o Katarini i Anne kojima je kosa sezala do bokova. Anne je navodno za vrijeme svoga boravka na francuskom dvoru kosu ponekad nosila raspuštenu preko leđa, ukrašenu utkanim draguljima.¹⁹

Obuća je bila vrlo slična onoj muškoj, na početku stoljeća pretjerano proširena, no kasnije nešto manjih dimenzija. Jedan od gotovo jedinstvenih likovnih primjera na kojima je vidljiva ženska obuća možemo vidjeti na ilustraciji br. 10.

Slika 9. Hans Holbein mlađi, *Engleska dama*, cca 1530., British Museum, London

Slika 10. *Figura mlade Engleskinje*, Hans Holbein mlađi, Ashmolean Museum, Oxford

¹⁹ (Weir 2014: 131)

Iako ne znamo mnogo o odjeći koju je posjedovala, iz nekoliko opisa znamo da je bila poput ikone stila na engleskom dvoru te je, za razliku od svoje prethodnice, već od same svoje pojave diktirala modne mjene. Bartonôme, koji je boravio na francuskom dvoru kad i ona, opisao je njezin način odijevanja kao „čudesan“, ističući da su njene novoizmišljene stilove odijevanja oponašale sve dame koje su držale do mode.²⁰

Takozvana „francuska kapuljača“, koju je popularizirala razlikovala se po obliku od one engleske, bila je obla, u obliku polumjeseca i otkrivala prednji dio tjemena te je time unijela element provokativnosti i izvjesni bunt u rigidnu englesku modu. Također je imala veo sa stražnje strane, a bila je i obrubljena ukrasnim vezovima, biserima i dragim kamenjem. Kada je željela naglasiti da je kraljica Engleske, Anne je nosila i engleski tip oglavlja, no francuska kapuljača do danas ostaje njezin zaštitni znak, a možemo ju vidjeti na slikama 2. i 3.

Također jedan od poznatih simbola njenog danas prepoznatljivog vizualnog identiteta bila je ogrlica sa zlatnim privjeskom u obliku slova „B“ te nizom od tri bisera. Anne je voljela takve privjeske te se pretpostavlja da je posjedovala još barem dva takva, jedan sa slovom „A“ a drugi s njenim inicijalima „AB“, koje je navodno naslijedila i nosila njena kći. Njezina je omiljena boja navodno bila zelena te je u modernim filmskim interpretacijama možemo vidjeti odjevenu u zeleno.

O tome koliko je pažnje pridavala odjeći vidimo iz velikog porasta Henrikovih troškova za vrijeme udvaranja i braka s Anne, a u dokumentarnom filmu „Anne Boleyn-Behind the Myths“,²¹ spominje se i konkretni iznos. Porast troškova za odjeću je u samo dvije godine skočio s 220£ na 330£, što je tada bilo izrazito mnogo. Među navedenim odjevnim predmetima koje je Henrik naručivao za Anne nalazi se ogrtač bez rukava od crnog baršuna, obrubljen istim materijalom te crna večernja haljina od crnog satena i tafta, obrubljena crnim baršunom. Također se u privatnim Henrikovim bilješkama spominju troškovi za krznara koji je opremao Anne krznima za njene haljine.

Račun kraljevog zlatara iz 1529. govori nam o količini nakita kojime je obasipao Anne, a na popisu su se nalazili rubini, dijamanti, narukvice, biseri za rubove rukava, zlatne igle optočene draguljima, ukrasi za glavu u obliku srca te dijamantima optočeni broševi.

Odijevanje Henrika VIII. bilo je bitan segment njegove vladavine i karaktera. Alison Weir u svojoj knjizi „Šest žena Henrika VIII.“ (2014.) navodi opise ekstravagantne odjeće kakvu je Henrik nosio za vrijeme svoje vladavine. U spomenutoj knjizi navodi Giustinianov opis pun divljenja: „najbolje odjeven vladar na svijetu; njegove halje tako su bogato urešene da je to teško zamisliti, a novu je odjeću odijevao svaki dan kada se nešto svetkovalo.“ Autorica ističe da je to značilo da je Henrik imao mnogo nove odjeće, jer je tadašnji kalendar bio pun svetkovina. „Bilo je odjeće protkane zlatom, od firentinskog baršuna, protkane srebrom, damastom i satenom, ogrtača opšivenih hermelinom, teških zlatnih ogrlica s dijamantima veličine lješnjaka, obrednih haljina s četiri metra dugim šlepovima i prstenja s draguljima koji su se nosili na prstima i palcima. Bilo je to doba u kojemu su se muškarci šepirili svojim modnim ukusom poput paunova, no ni jedan u tome nije bio vješt kao kralj koji je u svojim kostimima izgledao kao slika.“²²

Osnovni muški odjevni predmet bio je *dublet*, koji je ponekad sezao i do koljena, a imao je otvor na prednjoj strani što je otkrivao često pretjerano podstavljen i ukrašen *codpiece* ili nakitnjak. Godine 1553. žene iz Ascolija kojima je bilo zabranjeno nositi prekratke suknje koje su otkrivala papučice ili čarape, obranile su se tvrdnjom da su pravi problem muške hlačice čiji je kroj toliko besraman da ih, kako kažu: „zaista više ne trpimo gledati“.²³ Iz inventara Henrika VIII. znamo da je posjedovao *dublet* od ljubičastog satena izvezen zlatom i srebrom s našivenim biserima, te *dublet* od crvenog i plavog baršuna ukrašen zlatnom niti. Henrikova je odjeća često bila toliko ukrašena zlatom i dragim kamenjem da se jedva mogla raspoznati tkanina koja se nalazila ispod silnih ukrasa. Preko *dubleta* nosio se gornji haljetak *jerkin* koji je često sezao do poda i bio obrubljen krznom.

²⁰ (Weir 2014: 131)

²¹ <http://www.youtube.com/watch?v=MSYvhIUSikE&index=1&list=PLAAB07E6549AE10CF>

²² (Weir 2014: 71)

²³ (Sarti 2006: 237)

Slika 11. *Portret Henrika VIII., nepoznati autor po uzoru na Hans Holbeina mlađeg, Walker Art Gallery*

Na mnogim njegovim portretima možemo vidjeti elemente njemačke mode prorezivanja, te su njegovi *dubleti* imali niz proreza raznih dimenzija iz kojih je virila tkanina u vidu tzv. „pufa“. Rukavi su postepeno bujali, baš kao i obuća koja je zbog svoje širine dobila naziv „duck-bill“, po obliku patkine kljuna.²⁴ Donji dio modne siluete sastojao se od *breeches* nogavica te čarapa koje su bile prišivene za nogavice ili učvršćene podvezicama.

Henrik je bio ljubitelj mode podvezica, kojima je isticao ljepotu svojih listova, no i ponos što je bio vitez reda Podvezice. No iz spisa koji datiraju iz vremena njegovog života, točnije iz 1527., današnji povjesničari zaključili su da su podvezice bile kobne za njegovo zdravlje, jer su mu zaustavljale cirkulaciju te na koncu uzrokovale pojavu otvorenih rana. Zbog svog zanimanja za medicinu kralj je sam liječio ranu na nozi svojim pripravkom poznatijim po nazivu „The Kings plaster“, koji se sastojao od 25 sastojaka među kojima je bilo i otrovno olovo.²⁵

Nakon ozljede prilikom sudjelovanja u viteškom turniru 1536., koja je gotovo završila kobno, Henrikova rana na nozi se otvara i ostaje inficirana do kraja njegovog života. Rana je navodno toliko smrdjela da se kralja moglo osjetiti kako dolazi kada je bio tri sobe udaljen, no naravno nitko se nije usudio to mu reći. Henrik je zbog toga morao imati posebno izrađenu obuću, a o njegovoj obući znamo i zahvaljujući nešto ranijoj ozljedi prilikom igre tenisa u kojoj je uguanio gležanj, te je zbog toga morao nekoliko tjedana nositi papučicu od crnog baršuna, a time pokrenuo trend među dvorjanima koji su iz suosjećanja počeli nositi iste takve papuče.

²⁴ Laver (2012:83)

²⁵ <http://www.youtube.com/watch?v=fCbZ60q9NYo>

Obuća je bila izrađena od kože, svile ili satena, također često prorezana i okićena biserima i dragim kamenjem. Potplat je bio ravan i izrađen od pluta ili kože.

Oglavlja su se nosila u eksterijeru no i interijeru, a većinom su se sastojala od *bonnet* oglavlja, podignutog oboda koji je bio bogato dekoriran i ukrašen perjem. U prisutnosti kralja svi su muški dvorjani morali skinuti svoja oglavlja u znak poštovanja.²⁶

Važno je spomenuti i oklope koji su rađeni posebno po Henrikovim mjerama te zahvaljujući njima danas znamo mnogo o njegovim proporcijama. Henrik se od svojih dvadesetih do pedesetih raširio u području struka s 83 do 132 cm, te je pred kraj života težio gotovo 180 kg. U vrijeme kada se raskoš dvora očitovala i u ekstravagantnoj hrani, bilo je uobičajeno da se poslužuje čak do trinaest obroka dnevno, od kojih je većina bila mesna jer se vjerovalo da sirovo povrće može ozbiljno naškoditi zdravlju, te su ga jeli samo najniži slojevi društva. Voda se zbog svoje onečišćenosti tada nije pila, već englesko svijetlo pivo i vino koje je Henrik pio sa šećerom. Stoga ne čudi da se Henrik tijekom godina iz privlačnog mladog kralja pretvorio u gojaznog muškarca.

5. ANNE BOLEYN U MODERNOJ KULTURI

Operu *Anne Boleyn* napisao je Gaetano Donizetti sredinom 19. stoljeća. Premijera je izvedena 26. prosinca 1830. u milanskom Teatru Carcanu s velikim uspjehom. Jedna od zapamćenijih izvedbi dogodila se u travnju 1957. u La Scali uz vrhunsku produkciju, a u ulozi Anne Boleyn briljirala je Maria Callas.

Smatram da je važan kritički pristup kada gledamo razne filmske ili televizijske interpretacije povijesnih događaja. Kada govorimo o kostimima, teško je reći što je više a što manje točno, jer svaki kostimograf na svoj način prenosi atmosferu vremena i istodobno nam predodžuje karakter lika, a pritom treba spomenuti da primarni zadatak kostima nije kruto se držati povijesnih okvira i inzistirati na autentičnosti. No ipak primjećujem određene nepravilnosti, posebice u seriji „The Tudors“. Prvenstveno kao i u svim novijim ekranizacijama koje prate priču najslavnijeg kralja iz dinastije Tudor, svakako moram primijetiti da je prevladala estetika Hollywooda. Glumci koji utjelovljuju lik Henrika VIII. nimalo ne nalikuju njegovim opisima i portretima. Isto moram primijetiti i za lik Katarine Aragonske, prve žene Henrika VIII., koja je prikazana kao stereotipna „Španjolka“, crne kose i nešto tamnije puti s istaknutim španjolskim naglaskom, dočim je ona zbog svojih engleskih predaka imala svijetle oči i kosu, koja je nalikovala Henrikovoj. S druge strane, ljudi danas zamišljaju Anne Boleyn kao izuzetnu ljepoticu, no njezini suvremenici je opisuju kao inteligentnu, mudru ženu kojoj izgled nije bio glavni adut.

Najveća zamjerka kod kostima iz serije „The Tudors“ (2007.-2010.), koje je kreirala kostimografkinja Joan Bergin, je definitivno to što korzet umjesto da negira grudi, vrlo ih često pretjerano ističe, potiskujući ih prema gore. Smatram da kostimi vrlo često ne odgovaraju periodu, te se npr. na muškim likovima mogu primijetiti čizme koje su bile popularne u vrijeme baroka te kočije kakve su se pojavile tek u 18. st. Osim toga, u seriji se pojavljuje čitav spektar neobičnih oglavlja, posebice kod Anne Boleyn kojima se vjerojatno htjela pokazati njena modna dominacija na dvoru, no moram priznati da ih smatram neautentičnima (slika 12). U seriji također često možemo vidjeti mnoge odjevne oblike koji su se pojavili tek za vladavine Elizabete I. Ovaj se osvrt odnosi na prve dvije sezone serije „The Tudors“, u kojima se pojavljuje lik Anne Boleyn.

²⁶ <http://www.youtube.com/watch?v=iBRo3rPRL00>

Slika 12. Oglavlja iz serije „The Tudors“

Film „The Other Boleyn Girl“ (2008.), ekranizacija je istoimenog romana. Jasno je da je knjiga, kao i njezina ekranizacija, prilagođena današnjem viđenju ljepote te su likovi pretjerano lijepi kako bi bili privlačni većini publike, a vjerojatno je i da bi realističan prikaz povijesnih likova bio neshvaćen, a možda i odbojan. U filmu nema pretjeranih povijesnih netočnosti, no u nekim trenucima vidljiva je loša kvaliteta izrade kostima te neobičan izbor materijala.

Slika 13. Kostim iz filma „The Other Boleyn girl“

Svakako bih istaknula film „Anne of Thousand days“ (1969.), u kojemu su kostimi impresivni. Kostimi su detaljno razrađeni u svakom svom detalju, a zapažamo i utjecaj mode kasnih 60-ih koji se odrazio na frizure u pojedinim scenama. Također primjećujem da su u pojedinim scenama kostimi i scena pretjerano stilizirani, a kao primjer bih navela prizor suđenja Anne Boleyn, koji djeluje suviše stilizirano i neuvjerljivo. Usprkos tome moram naglasiti da su po mom mišljenju materijali i izvedba kostima izuzetni. Smatram da je glumica Geneviève Bujold svojom sićušnom građom, no energičnom i strastvenom glumom, odlično uprizorila fatalnu Anne Boleyn, baš kao i Richard Burton stasom i glumom, Henrika VIII. Svakako treba naglasiti da je Margaret Furse osvojila Oscara za kostimografiju filma 1969. godine, a film je bio nominiran u deset kategorija.

Slika 14. Prizor iz filma „Anne of Thousand Days“ (1969.

6. ZAKLJUČAK

U svom radu sam se fokusirala na istraživanje povijesnih podataka o likovima kako bih osvijetlila njihov doprinos u modnoj sferi vremena. Henrik VIII. je svoju moć pokazivao odjećom, a Anne je na neki način bila modna ikona na engleskom dvoru. Tijekom istraživanja za ovaj rad došla sam do zaključka da svaka moderna interpretacija u izvjesnoj mjeri sadrži suvremene elemente koji su na razne načine vidljivi u kostimu. Autorica romana „The Other Boleyn Girl“, Phillipa Gregory, potrudila se u knjizi opisati odjeću po uzoru na opise iz tadašnjeg vremena no često su oni simplificirani i prilagođeni suvremenim kriterijima, za čitatelje koji nisu stručnjaci i ne traže autentičnost. Dostupni opisi koji možemo naći u raznim knjigama i internetskim izvorima na žalost ne mogu nam dovoljno dobro predočiti ljepotu materijala i raskoš nakita. Zato je vjerodostojnije osloniti se na detaljne crteže i portrete Hansa Holbeina mlađeg koji vrlo temeljito prikazuje odjeću perioda.

Iako danas ne znamo mnogo o Anne Boleyn, smatram da je bila suviše samostalna i emancipirana za vrijeme u kojem je živjela. Postoje razni mitovi koji nam govore o tome da svijet tada nije bio spreman za ženu tako snažnog karaktera poput nje. O tome nam govore i razni mitovi i zavjere koji su nastali kasnije za vrijeme vladavine njene kćeri Elizabete I., koja je zbog sudbine svoje majke imala vrlo strogo definiran stav prema braku: „Radije bih bila prosjakinja i sama, nego udata kraljica.“

Smatram da je Anne Boleyn svakako ostavila velik trag i u modnom smislu, a s obzirom na to da je bila pod utjecajem francuskog stila mnogi su ju tadašnji patrioti smatrali negativnom.

POPIS VIZUALNIH IZVORA

Slika 1. Dvorac Hever, Kent

http://img0.liveinternet.ru/images/attach/c/5/87/286/87286004_HeverCastleKentcastles789239_600_418.jpg

Slika 2. Portret Anne Boleyn koji se nalazi u NPG

<http://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw00142/Anne-Boleyn>

Slika 3. Portret koji se nalazi u dvorcu Hever

http://en.wikipedia.org/wiki/Anne_Boleyn

Slika 4. Portret nepoznate žene, Hans Holbein mlađi, Royal Collection

<http://www.theanneboleynfiles.com/the-holbein-sketch-is-it-anne-boleyn/>

Slika 5. Portret nepoznate žene, Hans Holbein mlađi, British Museum

<http://queenanneboleyn.com/2014/04/28/holbeins-greatest-masterpiece-tudor-y-writers-group/portrait-of-a-lady-thought-to-be-anne-boleyn/>

Slika 6. Novčić s portretom Anne Boleyn iz 1534.

<http://capitalcultureculture.blogspot.com/>

Slika 7. Prsten Elizabete I., koji sadrži dvije minijature

<http://beingbess.blogspot.com/2012/08/death-could-not-separate-them-how.html>

Slika 8. Joos Van Cleve; portret Henrika VIII., cca 1531., Burghely House Collection

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Henry_VIII_by_Joos_van_Cleve.jpg

Slika 2. Hans Holbein mlađi, Engleska dama, cca 1530., British Museum, London

http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/pd/h/hans_holbein_the_younger_two.aspx

Slika 10. Figura mlade Engleskinje, Hans Holbein mlađi, Ashmolean Museum, Oxford

<https://www.pinterest.com/ddgreenberg/art-northern-european-renaissance/>

Slika 11. Portret Henrika VIII., nepoznati autor po uzoru na Hans Holbeina mladeg, Walker Art Gallery

<http://dianejakacki.net/presence-and-absence-visual-artifacts-and-cultural-memory/>

Slika 12. Nekoliko spojenih slika - Oglavlja iz serije „The Tudors“

<http://www.fanpop.com/clubs/natalie-dormer-as-anne-boleyn/images/25162713/title/anne-boleyn-photo>

<http://www.fanpop.com/clubs/natalie-dormer-as-anne-boleyn/images/30138405/title/anne-boleyn-photo>

<http://www.fanpop.com/clubs/natalie-dormer-as-anne-boleyn/images/33206960/title/anne-boleyn-photo>

Slika 13. Kostim iz filma „The Other Boleyn girl“, na slici je prikazana Natalie Portman koja je utjelovila lik Anne Boleyn

http://www.costumersguide.com/cr_boleyn.shtml

Slika 14. Prizor iz filma „Anne of Thousand Days“ (1969.)

<http://cinema-fanatic.com/2011/01/31/tcms-31-days-of-oscar-begins-tomorrow/>

7. LITERATURA

Knjige:

Phillipa Gregory: *Druga sestra Boleyn*, Altana, Zagreb, 2007.

Alison Weir: *Šest žena Henrika VIII.*, Mozaik knjiga, 2014.

Raffaella Sarti: *Živjeti u kući: stanovanje, prehrana i odijevanje u novovjekovnoj Europi: (1500.-1800.)*, Zagreb, Ibis grafika, 2006.

James Laver, *Costume and Fashion: A Concise History*, Teames & Hudson world of art, fifth edition 2012., London, str.: 74-90.

Filmovi i serije:

The Other Boleyn Girl (2008.), redatelj Justin Chadwick

Anne of the Thousand Days (1969.), redatelj Charles Jarrott

The Tudors (2007.-2010.), redatelj Michael Hirst

Dokumentarni filmovi:

Helen Castors Medieval Lives: Birth, Marriage, Death (2013.), BBC Scotland

http://www.youtube.com/watch?v=zvQp_hCPKjI

Inside the body of Henry VIII., (2010.), National Geographic

<http://www.youtube.com/watch?v=fCbZ60q9NYo>

The Last Days of Anne Boleyn, (2013.), Oxford Film & Television, BBC

The Time Traveller's Guide to Elizabethan England: a Handbook for Visitors to the Sixteenth Century (The Bodley Head, 2012)

Internetski izvori:

http://en.wikipedia.org/wiki/Anne_Boleyn

<http://www.youtube.com/watch?v=MSYvhIUSikE>

<http://www.theanneboleynfiles.com/>

<http://onthetudortrail.com/Blog/>

http://www.arthistorynews.com/articles/894_Anne_Boleyn_regains_her_head

<http://thecreationofanneboleyn.wordpress.com/2011/10/03/the-anne-boleyn-myth-buster-1/>

<https://www.youtube.com/watch?v=MSYvhIUSikE&list=PLF146C0898B77BE0C>

<http://www.youtube.com/watch?v=MSYvhIUSikE&index=1&list=PLAAB07E6549AE10CF>

<http://englishhistory.net/tudor/annedesc.html>

<http://onthetudortrail.com/Blog/anne-boleyn/anne-boleyns-appearance-demeanour/>

<http://www.youtube.com/watch?v=iBRo3rPRL00>

<http://www.youtube.com/watch?v=P8uQ2lp2DBM>